

Wolontariat narzędziem formacji prospołecznej młodzieży

Ks. Wiesław Przygoda¹

Wolontariat opiera się na powszechnie akceptowanych wartościach humanistycznych, dlatego ma charakter ekumeniczny i uniwersalny w sensie religijnym. Kościół nie przywłaszczając sobie prawa wyłączności do wolontariatu, organizuje i sprawuje patronat nad grupami wolontariuszy, gdyż idea wolontariatu bardzo koresponduje ze wspólnotową i misyjną jego naturą. Kościół od początku swego istnienia nie tylko podejmował różnorodną działalność dobroczynną, lecz także organizował własne grupy wolontariuszy. Współcześnie działalność wolontariuszy chrześcijańskich, połączona z aprobatą Kościoła, nabiera charakteru apostołskiego². Wolontariat chrześcijański można postrzegać jako jedną z form apostołatu społecznego świeckich, który w swojej istocie polega na zgodności życia z wiarą, na uczciwym wykonywaniu obowiązków domowych, społecznych i zawodowych, dzięki czemu inni ludzie przyciągani są do umiłowania prawdy i dobra, a ostatecznie do Chrystusa i Kościoła. Społeczna natura człowieka oraz chrześcijańskie powołanie do świętości wymagają zaangażowania apostołskiego w różne dziedziny życia społecznego³. Istotą apostołatu społecznego katolików jest przepojanie wszystkich dziedzin spraw doczesnych duchem i wartościami chrześcijańskimi z właściwą sobie kompetencją i na własną odpowiedzialność, kierując się światłem Ewangelii i miłością chrześcijańską (por. KK 36; DA 7).

Wielkim wyzwaniem dla Kościoła jest obecnie troska o młodzież, co potwierdził Synod Biskupów z 2018 roku

i co znalazło wyraz w adhortacji apostołskiej papieża Franciszka *Christus vivit*⁴. W swoim przesłaniu papież wciąż powraca do pytania: jak ożywić życie chrześcijańskie młodzieży, co ściśle związane jest z ożywieniem ewangelizacyjnego zapału wszystkich stanów i grup wiekowych wspólnoty Kościoła. W przekonaniu papieża Franciszka dużą szansą na przyciągnięcie młodzieży do Chrystusa i Kościoła stanowi jej zaangażowanie społeczne, które w świetle danych zebranych przez Synodem Biskupów z całego świata jest wciąż wysokie. Młodzież chętnie garnie się do przedsięwzięć i zadań społecznych proponowanych im szczególnie przez organizacje pożytku publicznego. To jest *kairos* i szansa, której Kościołowi nie wolno zaprzepaścić. Zdaniem papieża Franciszka „zaangażowanie społeczne i bezpośredni kontakt z ubogimi pozostają fundamentalną okazją do odkrywania lub pogłębiania wiary i rozeznawania swojego powołania” (ChV 170). Celem tego opracowania jest odpowiedź na pytanie: w jaki sposób wolontariat może zostać wykorzystany do formacji prospołecznej młodych katolików? Podjęta refleksja ma charakter syntetyczny, a jej głównym źródłem jest posoborowe *Magisterium Ecclesiae*, zwłaszcza nauczanie papieża Franciszka oraz wyniki wieloletnich badań własnych autora prowadzonych w zakresie funkcji charytatywnej Kościoła i wolontariatu.

Pojęcie formacji prospołecznej

Według Z. Chlewińskiego formacja to „wywieranie trwałych wpływów przez jedną osobę, grupę, instytucję na osobowość innego człowieka w celu ukształtowania w nim, zgodnie z odpowiednim modelem, psychologicznych struktur poznawczo-oceniających z internalizacją systemu przekonań i systemu wartości oraz wytworzenia wpływających z nich umiejętnych działań w określonym kierunku”⁵. Istotna w formacji jest obustronna relacja: podmiotu oddziałującego i osoby poddanej oddziaływaniu, chociaż wzajemność tej relacji nie jest proporcjonal-

na. W każdym razie osoba formowana jest podmiotem aktywnym, gdyż sama ocenia potrzeby swojego rozwoju i jego indywidualny charakter. Formacja jest więc procesem stymulującym samorozwój człowieka, ułatwia auto-realizację i dostarcza obiektywnych wzorców samooceny⁶.

Termin „prospołeczność” funkcjonujący w takich dziedzinach jak psychologia, socjologia, pedagogika, politologia, teologia, obejmuje bogatą rzeczywistość wyrażaną m.in. następującymi pojęciami: altruizm, działania pomocowe w sferze materialnej lub duchowej, zaangażowanie społeczne, solidarność, orientacja na dobro wspólne, patriotyzm itp. Wymienione pojęcia łączy przede wszystkim bezinteresowność i gotowość do ponoszenia ryzyka lub ofiary na rzecz innych osób, grup, społeczności, instytucji, czyli innych obiektów społecznych⁷.

W formacji prospołecznej chodzi o działania towarzyszące i stymulujące rozwój świadomości, przekonań, umiejętności praktycznych, a zwłaszcza postaw prospołecznych człowieka, leżących u podstawy jego zaangażowania w działalność społeczną, w tym m.in. w wolontariat. Według J. Reykowskiego kategorię „prospołeczne” należy odnosić nie tylko do pojedynczych aktów wykonywanych na rzecz kogoś innego, na rzecz obiektów społecznych poza własnym „ja”, lecz także do większych rzeczywistości, takich jak:

- działalność prospołeczna, czyli realizowanie takich programów życiowych, w których ważną rolę odgrywa dobro społeczne;
- prospołeczne „dyspozycje behawioralne” albo prospołeczne postawy, czyli skłonność do podejmowania działań, mających na celu dobro pozaosobiste;
- poglądy i przekonania prospołeczne, czyli taki sposób myślenia o świecie, który polega na uznawaniu cudzego dobra za wartość i przyjmowaniu, że wartość ta w mniejszym lub większym stopniu da się zrealizować;
- uczucia prospołeczne, czyli trwałe stosunek emocjonalny do innych, dzięki któremu dobro innych jest źródłem pozytywnych, a szkoda źródłem negatywnych reakcji emocjonalnych⁸.

Na podstawie przytoczonych informacji można pokusić się o definicję formacji prospołecznej. Dość interesująco określił ją E. Leszczuk jako „wszelkie przedsięwzięcia i zabiegi zmierzające do ukształtowania pełnej osobowości, do optymalnego funkcjonowania jednostki w życiu rodzinnym oraz w środowisku szkolnym, w środowisku pracy i w życiu publicznym”⁹. To ogólne określenie należy jednak doprecyzować. W formacji prospołecznej chodzi bowiem o ukształtowanie uczuć, poglądów i przekonań a zwłaszcza postaw, będących stałymi dyspozycjami do podejmowania działalności społecznej. Te konkretne cele należy stale mieć na uwadze, podejmując najpierw w rodzinie zadanie formacji prospołecznej dzieci, rodzina jest bowiem naturalnym środowiskiem kształtowania w dziecku postawy otwartości i solidarności z innymi oraz gotowości do podejmowania wielorakiej aktywności na rzecz ich dobra¹⁰.

Głównym celem formacji prospołecznej w rodzinie i szkole jest jednak ukształtowanie w dziecku postawy prospołecznej obejmującej pozytywne ustosunkowanie się do społecznych obiektów, w przeciwieństwie do postaw antyspołecznych, charakteryzujących się aktywną wrogością, a nawet agresywnością wobec tych obiektów¹¹. Pomędzy tymi skrajnymi typami postaw plasuje się postawa aspołeczna, cechująca się obojętnością i brakiem wrażliwości na potrzeby społeczne. Zdaniem E. Budzyńskiej u źródeł postaw prospołecznych leżą takie motywy jak: empatia, normy moralno-społeczne, poczucie własnej wartości oraz dostrzegalne podobieństwo pomiędzy sobą a innymi ludźmi¹². Choć nie jest to pełna lista czynników warunkujących kształtowanie postaw prospołecznych, to jednak te szczególnie powinny uwzględniać rodzice i nauczyciele w procesie oddziaływań wychowawczych na dzieci. Oddziaływania te w przeciwieństwie do socjalizacji mają charakter intencjonalny, gdyż ich celem jest ukształtowanie człowieka, czyli udoskonalenie go we wszystkich dziedzinach jego życia i działalności¹³.

W procesie formacji prospołecznej dzieci mogą pojawić się zamierzone lub niezamierzone błędy i nadużycia. Przede wszystkim godność osobowa, rozumność i wolność domagają się poszanowania w jakimkolwiek oddziaływaniu na człowieka. Warunkiem pozytywnej oceny moralnej formacji jest podmiotowe traktowanie osoby formowanej, za której wiedzą i zgodą proces ten powinien się odbywać. Ponadto osoba formowana ma prawo znać cel i model formacji, której jest poddana, cel ten zaś nigdy nie powinien pomijać wszechstronnego rozwoju umysłowego, emocjonalnego, społecznego, moralnego i duchowego człowieka. Na bezwzględnie negatywną ocenę etyczną zasługują zatem wszelkie formy inżynierii behawioralnej, ingracji, instrumentalnego traktowania człowieka lub jakiegokolwiek manipulowania w procesie jego formacji¹⁴. Są to nadużycia niegodne człowieka i niedopuszczalne również w procesie formacji prospołecznej.

Istotną rolę w formacji prospołecznej odgrywa doświadczenie służby dla innych, co znajduje potwierdzenie we współczesnym nauczaniu Kościoła. Choć zasada służby napotyka instynktowny opór współczesnej mentalności, która głosi prymat niczym nieograniczonej wolności i niepodatnej na przyjmowanie jakichkolwiek pouczeń świadomości, to jednak właśnie tej zasadzie Sobór Watykański II przypisał doniosłe znaczenie w ewangelicznej odnowie Kościoła i świata (KDK 93; por. także nr 88). Zasada służby jest wielce przydatna w formacji prospołecznej młodych katolików. Kilka lat po soborze papież Paweł VI zwrócił uwagę, że „zasada służby należy do istoty ducha chrześcijańskiego, a tym bardziej jest istotna dla chrześcijanina powołanego do sprawowania jakiejś funkcji, jak np. dawania przykładu, do miłości bliźniego, apostołstwa, współpracy, odpowiedzialności; a szczególnie gdy chodzi o środowisko kościelne, w którym solidarność, zasada pomocniczego uzupełniania się, jedność i miłość wymagają wciąż mobilizującej ciągłości”¹⁵. Wprawdzie powyższe słowa papież wypowiedział do seminarzystów przygotowujących się do kapłaństwa, ale wydaje się, że obecny

kontekst kulturowy tylko potwierdza charakter uniwersalny tego przesłania, współcześnie obserwujemy bowiem duży deficyt postaw służebnych nie tylko u kandydatów do kapłaństwa, ale przede wszystkim u kandydatów do małżeństwa i samych małżonków, a także u kandydatów na polityków i ludzi sprawujących jakąkolwiek władzę w społeczeństwie.

Na potrzebę formowania w duchu służby młodego pokolenia liderów życia społecznego i politycznego wskazał papież Benedykt XVI podczas spotkania z członkami organizacji zajmujących się duszpasterstwem społecznym 13 maja 2010 roku w Fatimie¹⁶. Zauważył wówczas, że środkiem zaradczym na ówczesny kryzys społeczno-gospodarczy, kulturowy i duchowy jest wskazywana od dawna przez społeczne nauczanie Kościoła zasada miłości. Pozwala ona tak kształtować proces integralnego rozwoju ludzkiego, by głęboko przemieniał serca i prowadził do humanizacji społeczeństwa na szerszą skalę oraz do „cywilizacji miłości, której ziarno Bóg zasiał w każdym narodzie, w każdej kulturze”¹⁷. Twórczą rolę w procesie przemiany rzeczywistości społecznej mają do odegrania działacze świeccy, którzy potrzebują formacji w szkole Boga Miłości oraz w szkole ewangelicznego Dobrego Samarytanina. Zdaniem Benedykta XVI „ten, kto uczy się od Boga Miłości, na pewno będzie osobą «dla» innych. Rzeczywiście «miłość Boga objawia się w odpowiedzialności za drugiego» (Encyklika *Spe salvi*, nr 28)”¹⁸. Niezastąpioną rolę w przygotowaniu nowych liderów działalności społecznej, mających za zadanie budowanie cywilizacji miłości, pełni oparta na nierozzerwalnym małżeństwie rodzina chrześcijańska, a następnie szkoła, parafia, ruchy i stowarzyszenia chrześcijańskie.

Papież Franciszek stale podkreśla, że Kościół jest powołany nie do rządzenia ludźmi, lecz do służby ludziom. Jak przez wieki wizerunek Jezusa był natchnieniem dla tylu świętych, tak również dzisiaj Jego wzorcza proegzystencja powinna znajdować odbicie w świadectwie życia chrześcijańskiego. Jeżeli jakaś wspólnota chce być dla świata

znakiem żywego Chrystusa, to niewątpliwie osiągnie to, kontynuując Jezusowe bycie dla innych, a zwłaszcza dla słabych, ubogich, chorych, niepełnosprawnych i marginalizowanych społecznie. Jak wskazuje Franciszek, człowiek dzięki łasce wiary przemieniony jest przez Miłość, a jego egzystencja wykracza poza własne ramy. Chrześcijanin może mieć wówczas „oczy Jezusa, Jego uczucia, Jego synowską gotowość, ponieważ dany mu jest udział w Jego Miłości, którą jest Duch. I w tej Miłości zyskuje się w pewien sposób spojrzenie właściwe Jezusowi”¹⁹.

Wartość wolontariatu w społeczności ludzi młodych

Wolontariat można ogólnie określić jako profesjonalnie zorganizowaną służbę na rzecz osób i grup społecznych będących w potrzebie, charakteryzującą się dobrowolnością, bezinteresownością i systematycznością²⁰. W myśl *Ustawy z 24 IV 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*²¹, wolontariuszem jest osoba ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonująca świadczenia zgodnie z zasadami działalności pożytku publicznego, czyli działalności społecznie użytecznej, prowadzonej przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych (art. 2-3). Wolontariusze pełnią funkcję krytyczną w społeczeństwie, domagając się opieki państwa dla najsłabszych, wyprzedzając odpowiedzi państwa na nagłe potrzeby, wytyczając linie interwencji i modeli pozytywnych dla władz publicznych. Wolontariusze tworzą odmienną świadomość u osób, które zazwyczaj nie martwią się trudną sytuacją innych, odbudowując tkankę obywatelską i moralną społeczeństwa, integrują służby publiczne w tych sektorach, w których interwencja państwa jest niewystarczająca (np. tworzą grupy terapeutyczne dla alkoholików lub narkomanów) oraz pokazują sens służby społecznej²².

Wolontariat w ujęciu chrześcijańskim to „jedna z najbardziej szlachetnych postaw człowieka, a zarazem wzniosłe i bezcenne dzieło jego ducha”²³. Wolontariusz poprzez

bezinteresowny dar z siebie realizuje apostołat miłości. W łączności z Chrystusem i na Jego wzór stara się ubogacać świat nie tyle dobrami materialnymi, co raczej bogactwem miłości (por. 2 Kor 8, 9). Przez uczynki miłosierdzia uczy innych chrześcijan a także ludzi niewierzących wrażliwości społecznej i wielkodusznego wspomaganie potrzebujących. Podstawowym kryterium wartościowania wolontariusza jest osobowa godność i wielkość powołania Bożego, jakim każdy człowiek jest obdarowany. Wolontariusz jest otwarty i wrażliwy na wszelkie potrzeby bliźnich, a ze szczególnym szacunkiem i miłością odnosi się do ludzi poniżonych z powodu ubóstwa lub nędzy²⁴. Z szacunkiem i miłością odnosi się również do ludzi o odmiennych poglądach, zwłaszcza tych, którzy „bez własnej winy, nie znając Ewangelii Chrystusowej i Kościoła Chrystusowego, szczerym sercem jednak szukają Boga” (KK 16). Wolontariat przeżywany po chrześcijańsku jest jedną z form wyrażania wiary w Chrystusa i budowania Jego Kościoła²⁵.

Jan Paweł II zwrócił uwagę na to, iż „działając w wolontariacie chrześcijanin staje się świadkiem Boskiej miłości, głosi ją i poprzez gesty odważnie i profetycznie ją uwidocznia”²⁶. A zatem wolontariat jest nie tylko wspaiałym doświadczeniem miłości, która ma swe źródło w Bogu, lecz współcześnie jest także bardzo skutecznym narzędziem ewangelizacji. Prawdę tę potwierdził papież Franciszek na spotkaniu z wolontariuszami Światowych Dni Młodzieży w Krakowie, podkreślając, że „wolontariusz [...] to nie tylko «ten, który pełni dzieło», ale ten, który ewangelizuje, ponieważ Kościół istnieje i działa, aby ewangelizować”²⁷. Toteż w prospołecznej formacji ludzi młodych konieczne należy dowartościowywać wszelkie formy zaangażowania w wolontariat.

Walory wolontariatu docenił również Benedykt XVI, który w encyklice *Deus Caritas est* podkreślił, że to „zaangażowanie stanowi dla młodych szkołę życia i uczy solidarności, gotowości do dawania nie tylko czegoś, ale siebie samych. Antykulturze śmierci, która wyraża się

na przykład w narkotykach, przeciwstawia w ten sposób miłość, która nie szuka samej siebie, ale która właśnie w gotowości «utracenia siebie» (Łk 17, 33) dla drugiego jawi się jako kultura życia²⁸. W przekonaniu papieża „zwłaszcza młodzi mogą wynieść korzyść z doświadczenia wolontariatu, bo jeśli jest on dobrze zorganizowany, może stać się szkołą życia, pomagającą nadać życiu sens i większą wartość, która sprawi, że nie będzie ono życiem jałowym²⁹. Ponadto Benedykt XVI podkreślał, że „kto szanuje priorytet bliźniego, żyje i działa wedle Ewangelii, ma udział także w misji Kościoła, który zawsze dostrzega całego człowieka i stara się sprawić, aby odczuł on miłość Boga³⁰”.

Papież Franciszek, który bardzo ceni u młodzieży bezinteresowną służbę bliźniemu, zauważył, że wolontariat uwalnia w młodych ludziach nowe możliwości rozwojowe. Według Franciszka rozwój duchowy wyraża się przede wszystkim „przez wzrastanie w miłości braterskiej, wielkodusznej, miłosiernej” (ChV 163). „Bóg kocha radość ludzi młodych i zachęca ich przede wszystkim do tej radości życia, jaką przeżywa się we wspólnocie braterskiej, do tej doskonalszej rozkoszy osób potrafiących dzielić się z innymi [...]. Miłość braterska pomnaża naszą zdolność do radości, ponieważ sprawia, że jesteśmy zdolni cieszyć się z dobra innych” (ChV 167). Papież wezwał młodzież, by nie pozwoliła sobie ukraść braterstwa. Jest ono tym bardziej ważne, że „powołaniem świeckich jest przede wszystkim miłość społeczna i miłość polityczna: jest to konkretne zaangażowanie, wychodzące z wiary, na rzecz budowy nowego społeczeństwa, by żyć pośród świata i społeczeństwa, aby ewangelizować jego różne instancje, by wzrastały pokój, współistnienie, sprawiedliwość, prawa człowieka, miłosierdzie, a tym samym poszerzało się Królestwo Boże na świecie” (ChV 168; por. nr 216).

Wielkim walorem wolontariatu jest fakt, iż stwarza on dla młodych ludzi szansę rozwoju osobistego, wzmocnienia samodzielności i kreatywności, odbycia ciekawych praktyk zawodowych oraz uzyskania, tak często pożąda-

nego przez pracodawców, doświadczenia. Młodzi wolontariusze uczą się odpowiedzialności za siebie i za innych, nabierają pewności siebie i zdecydowania w działaniu, uczą się aktywności obywatelskiej i pracy dla dobra wspólnego. Ponadto pomagają pielęgnować wrażliwość na najszlachetniejsze wartości, takie jak braterstwo i bezinteresowna pomoc ludziom znajdującym się w trudnej sytuacji. W tej perspektywie wolontariat może być postrzegany jako kontynuacja kształcenia ustawicznego młodzieży, którego efektem powinna być m.in. lepsza pozycja na rynku pracy.

Cele formacji prospołecznej młodzieży

W formacji prospołecznej ludzi młodych należy akcentować istotne treści, jakie wolontariat ze sobą niesie. Wolontariat jest przejawem solidarności społecznej. Solidarność rodzi się na gruncie sprawiedliwości, związanej z wymianą dóbr osobistych, ale jest także przejawem miłości do ludzi. Człowiek jako istota społeczna może prawidłowo rozwijać się tylko przy współudziale innych ludzi. Zaangażowanie młodych ludzi w wolontariat pozwala im doświadczyć już od najmłodszych lat istoty człowieczeństwa, polegającego na bezinteresownym darze z siebie (KDK 24). Jan Paweł II stwierdził wprost, że wolontariat stanowi „znak i wyraz ewangelicznej miłości, która jest bezinteresownym darem z siebie samego, darem ofiarowanym bliźnim, zwłaszcza tym najuboższym i potrzebującym”³¹. Papież Franciszek zachęcił młodzież, by często stawiała sobie pytanie: „dla kogo jestem?”. W jego przekonaniu jest to o wiele ważniejsze pytanie niż pytanie: „kim jestem?”. Pierwsze pytanie ma szczególne znaczenie przy rozeznawaniu przez młodego człowieka życiowego powołania. Papież odpowiada młodym odpowiedź na pierwsze pytanie: „Jesteś niewątpliwie dla Boga. Ale On chciał, abyś był także dla innych i wyposażył cię w wiele cech, skłonności, darów i charyzmatów, które nie są dla ciebie, ale dla innych” (ChV 286). Tu jawi się pierwsze wy-

maganie formacji prospołecznej – troska o kształtowanie w młodych postawy proegzystencji, w czym wielce pomocny jest wolontariat.

Z kolei Benedykt XVI zwrócił uwagę na to, że wolontariat wprowadza człowieka w głęboką wspólnotę, wynikającą z logiki darmowości, która wykracza poza zwykłe obowiązki i nakazy moralne³². „Kto pomaga – dostrzega, że właśnie w ten sposób i jemu jest udzielana pomoc; nie jest jego zasługą ani tytułem do chluby fakt, że może pomagać. To zadanie jest łaską”³³. W ten sposób doświadczenie zaangażowania w wolontariat zbliża młodego człowieka do Boga, który jest Rzecznikiem bezinteresownej miłości a zarazem jej nieskończonym Źródłem. W tym kontekście istotę wolontariatu trafnie oddał XIV-wieczny teolog bł. Duns Szkot w słynnym stwierdzeniu: „Bóg chce ludzi, którzy będą miłowali razem z Nim”³⁴. W tym kontekście pojawia się drugie wymaganie formacji prospołecznej, którym jest postawa bezinteresownej miłości bliźniego. W obszarze tego celu formacyjnego możliwości wolontariatu są nieograniczone.

Celem formacyjnym wolontariatu jest uwrażliwienie ludzi weń zaangażowanych na nienaruszalną godność drugiego człowieka, stworzonego na obraz i podobieństwo Boga³⁵. Wolontariusze mają dość często do czynienia z zawinionym lub niezawinionym przez człowieka niszczeniem własnej godności. Wolontariat o obszarze pomocy charytatywnej często polega na przywracaniu lub odnawianiu godności człowieka poniżonego chorobą, niepełnosprawnością, skrajnym ubóstwem, bezrobociem, bezdomnością lub inną formą wykluczenia społecznego. Niektóre grupy wolontariuszy zmagają się z problemami ludzi młodych, którym nie dane było doświadczyć prawdziwego szczęścia rodzinnego, których trawia zgubne nałogi, bezsens życia, a niekiedy wkroczenie na drogę konfliktu z prawem. Według Benedykta XVI „ludzie działający bezinteresownie okazują bliźniemu szacunek, przypominają o godności człowieka, budzą radość z życia i nadzieję. Wolontariusze są strażnikami i rzecznikami praw człowieka i jego god-

ności³⁶. Warto podkreślić w kontekście współczesnych problemów wychowawczych młodego pokolenia, że troska o godność drugiego człowieka bardzo wzmacnia poczucie własnej godności. Wolontariat jest ważnym narzędziem kształtowania u młodzieży poczucia zarówno godności własnej jak i godności innych ludzi.

Z chrześcijańskiego punktu widzenia wolontariat prezentuje się jako sposób na doświadczenie obecności Boga. Szczególnie w życiu ludzi młodych, zazwyczaj bardzo krytycznych wobec dotychczasowych struktur i form życia eklezjalnego, wolontariat może stać się nawet narzędziem ewangelizacji, w przekonaniu Benedykta XVI wolontariat jest bowiem odpowiedzią człowieka na wezwanie Boże. Bóg stworzył każdego z nas i każdemu z nas powierza indywidualne zadanie, potrzebuje każdego z nas i oczekuje naszego działania³⁷. Skoro Jezus jest obecny w każdym człowieku potrzebującym pomocy (Mt 25, 40), to bezinteresowna działalność wolontariuszy może stać się doświadczeniem Boga. Obecność w trudnych sytuacjach życiowych i potrzebach innych ludzi pozwala wolontariuszowi odnaleźć głębszy sens własnego życia i nowy sposób życia z ludźmi ubogimi³⁸. W obliczu bezmiaru potrzeb ludzkich, niewydolności dotychczasowych systemów pomocy, niszczących słabego człowieka ideologii oraz pojawiającej się w tej sytuacji rozpacz – chrześcijaństwo proponuje wolontariuszowi modlitwę, która jest kołem ratunkowym nadziei i pozwala wciąż wierzyć w „dobroć i miłość Boga do ludzi” (por. Tt 3, 4). Modlitwa pozwala ponadto trwać w przekonaniu, że „Bóg jest Ojcem i kocha nas, nawet jeżeli jego milczenie pozostaje dla nas niezrozumiałe”³⁹.

W posynodalnej adhortacji apostołskiej skierowanej do młodzieży papież Franciszek zwraca się do najmłodszego pokolenia chrześcijan z ojcowską troską. Podkreśla, że „bycie młodym jest nie tyle okresem życia, ile stanem serca” (ChV 34), jest szczęściem i darem, który można „bezużytecznie zmarnować lub przyjąć z wdzięcznością i przeżywać w pełni” (ChV 134). Młodość, będąca fazą rozwoju osobowości, charakteryzuje się marzeniami, próba-

mi i eksperymentami, decyzjami, które stopniowo budują projekt życia. W tym okresie życia „ludzie młodzi są powołani, aby zaprojektować sobie przyszłość, nie odcinając korzeni, by budować niezależność, ale nie w samotności” (ChV 137). W budowanym przez młodych ludzi projekcie życia papież widzi znaczące miejsce dla wolontariatu. Jego zdaniem „zaangażowanie społeczne i bezpośredni kontakt z ubogimi pozostają fundamentalną okazją do odkrywania lub pogłębiania wiary i rozeznawania swojego powołania” (ChV 170).

Papież Franciszek zachęca młodych najpierw do porzucenia postawy bierności i zniechęcenia, a następnie wzywa ich do podjęcia jakiejś formy aktywności na rzecz innych ludzi. Służba społeczna stanowi bowiem okazję do rozwoju osobowości, otwarcia się na Boży dar wiary i miłości a także może okazać się „pierwszym krokiem do odkrycia lub ponownego odkrycia życia chrześcijańskiego i kościelnego” (ChV 225). Według Franciszka „bycie dla innych” pozostaje w ścisłym związku z odkrywaniem przez młodych swego życiowego powołania, które w istocie jest wyzwaniem do podjęcia służby dla innych (ChV 253), toteż w rozeznaniu swego powołania należy rozpoznać w sobie „zdolności niezbędne do tej specyficznej służby dla społeczeństwa” (ChV 255). Już z wyżej przytoczonych myśli papieża Franciszka widać, jak bardzo cenna i wręcz konieczna jest formacja prospołeczna młodego pokolenia katolików, która nie może się udać z pominięciem zaangażowania w wolontariat.

Szkolne Koła Caritas środowiskiem formacji prospołecznej młodzieży

Pierwszym i z wielu względów najważniejszym środowiskiem formacji prospołecznej i przygotowania młodzieży do zaangażowania w wolontariat jest rodzina. Będąc wspólnotą miłości, rodzina uczy swoich członków stawania się darem dla siebie nawzajem, a następnie darem dla innych w szerszym życiu społecznym. Wyniesiona

z rodzinnego domu postawa prospołeczna może być następnie wzmocniona i utrwalona w środowisku szkolnym dzięki zaangażowaniu w grupach wolontariatu. Narzędziem formacji prospołecznej ludzi młodych w Polsce są m.in. Szkolne Koła Caritas, Akademickie Koła Caritas oraz Centra Wolontariatu. Ich członkowie poznając Chrystusową naukę o miłości i miłosierdziu chrześcijańskim, wyrabiają w sobie wrażliwość na różne rodzaje ludzkiej biedy, kształtują dojrzałą i altruistyczną osobowość⁴⁰, przezwyciężają lęk przed człowiekiem chorym, niepełnosprawnym lub potrzebującym pomocy, stają się ludźmi odpowiedzialnymi za siebie i innych, za Kościół i ojczyznę. Ponieważ Sobór Watykański II usilnie zachęcił, by wierni Kościoła „nauczyli się od dzieciństwa współczuć braciom i wspaniałomyślnie wspomagać potrzebujących” (DA 31), należy mocno dowartościować ten rodzimy pomysł praktycznej formacji apostołskiej i upowszechnić go w całym kraju a może także za granicą.

Szkolne Koła Caritas uwzględniają fakt, że dla chrześcijanina wolontariat jest narzędziem apostołatu społecznego⁴¹. Młodzi wolontariusze potrafią świadczyć o Bogu poprzez swoje zaangażowanie; wystarczy wspomnieć akcje kolędników misyjnych w okresie Bożego Narodzenia albo różnorodne przedsięwzięcia organizowane przez Szkolne Koła Caritas, zwłaszcza takie, jak Wigilijne Dzieło Pomocy Dzieciom, Jałmużna Wielkopostna, Tydzień Miłosierdzia, Światowy Dzień Chorego, św. Mikołaj, Wigilia dla bezdomnych itp. Poszczególne Szkolne Koła Caritas organizują także własne przedsięwzięcia charytatywne, jak festyny, koncerty, zbiórki pieniędzy na pomoc ubogim dzieciom w swoim środowisku. Zebrane fundusze przeznaczane są najczęściej na zakup przyborów szkolnych, wykupienie obiadów w szkolnej stołówce, sfinansowanie kolonii lub drogiej operacji dla swoich ubogich rówieśników. Papież Benedykt XVI podkreślał, że „kto szanuje priorytet bliźniego, żyje i działa wedle Ewangelii i ma udział także w misji Kościoła, który zawsze dostrzega całego człowieka i stara się sprawić, aby odczuł on miłość Boga”⁴².

Szkolne Koła Caritas są narzędziem formacji patriotycznej młodych ludzi. Wspólna praca i czynny udział w organizowanych przedsięwzięciach wyzwalają w młodej osobie gotowość, odwagę i umiejętność wychodzenia ku drugiemu człowiekowi, zwłaszcza temu, który znalazł się w potrzebie. Duch braterstwa i przyjaźni oraz relacje między poszczególnymi członkami motywują ich do działania, które za podstawowy cel ma dobro osoby ludzkiej. Zaprawieni w niesienie pomocy innym młodzi ludzie stwarzają nadzieję na to, że kiedyś wyrosną z nich świadomi i doświadczeni działacze społeczni oraz odpowiedzialni za losy Kościoła i ojczyzny obywatele⁴³.

Wolontariat młodzieży jawi się jako jedna ze skuteczniejszych form współczesnej edukacji obywatelskiej⁴⁴. Uczniowie i studenci, którzy stanowią ponad dwie trzecie ogółu wolontariuszy w Polsce, dzięki zaangażowaniu społecznemu łatwiej wchodzą w dorosłe życie, spotykają się z problemami ludzi starszych, uczą się nowych postaw i stylów życia. Mogą się sprawdzić w różnych trudnych sytuacjach, lepiej poznać i zrozumieć siebie, rozwinąć ukryte talenty i sprawności, wnikliwiej poznać otaczający świat i niekiedy skomplikowane niuanse ludzkich losów. Papież Franciszek jest świadomy faktu, iż „wielu młodych czuje się dzisiaj dziećmi porażki, ponieważ marzenia ich rodziców i dziadków zostały spalone na stosie niesprawiedliwości, przemocy społecznej [...]. Jeśli młodzi ludzie dorastali w świecie popiołów, niełatwo jest im podtrzymać ogień wielkich pragnień i planów. Jeśli dorastali na pustyni pozbawionej znaczeń, jakże mogą chcieć poświęcić się, by siać? Doświadczenie nieciągłości, eliminacji i upadku podstawowych pewników, któremu sprzyja dzisiejsza kultura medialna, powodują to uczucie głębokiego osierocenia, na które musimy odpowiedzieć poprzez tworzenie przestrzeni braterskich i atrakcyjnych, gdzie żyłoby się sensownie” (ChV 216). Wobec powyższego wyzwania właśnie wolontariat jawi się jako atrakcyjna i braterska przestrzeń życia społecznego.

Wolontariusze ze Szkolnych Kół Caritas angażują się również na polu chrześcijańskiej kultury. Organizując różne imprezy kulturalne w społecznościach lokalnych, a szczególnie w parafiach, przyczyniają się do odkrywania swoich talentów i pobudzania własnej twórczości artystycznej. Prowadzenie bibliotek parafialnych, ognisk muzycznych i warsztatów malarskich, następnie chórów, zespołów śpiewaczych i tanecznych, grup wokalnie-instrumentalnych, a także teatrzyków i kabaretów może podnieść poziom życia kulturalnego zwłaszcza w społecznościach wiejskich. Poza niepodważalnym rozwojem talentów samych zaangażowanych, twórczość artystyczna może stać się wspaniałym darem dla ludzi chorych, niepełnosprawnych, emerytów i rencistów, a także pensjonariuszy domów opieki społecznej, zakładów wychowawczych, a nawet więźniów. Ten kierunek formacji przez wolontariat wyraźnie popiera papież Franciszek, podkreślając, że „Kościół zawsze starał się stworzyć dla młodych przestrzeń dla najlepszej kultury. Nie powinien z tego rezygnować, ponieważ ludzie młodzi mają do tego prawo. A zwłaszcza dzisiaj, prawo do kultury oznacza ochronę mądrości, czyli wiedzy ludzkiej i ucłowieczającej” (ChV 223).

Należy podkreślić, że wolontariat jest wręcz nieodzowny dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Bez instytucji promujących wolontariat i stymulujących inicjatywy społeczne niemożliwe jest budowanie społeczeństwa obywatelskiego i prawdziwej demokracji. Chociaż Kościół realizuje przede wszystkim pozaziemskie i nadnaturalne cele i jako całość trudno go zaliczyć do trzeciego sektora, to jednak wiele jego instytucji wpisuje się w sektor działalności pożytku publicznego, często wyprzedzających lub uzupełniających państwo w rozwiązywaniu trudnych problemów społecznych. W Polsce, w dosyć już rozwiniętej sieci organizacji pozarządowych podejmujących zadania w sferze pomocy społecznej, wyróżnia się kościelna organizacja Caritas, która na poziomie krajowym, diecezjalnym, parafialnym i szkolnym podejmuje wiele cennych inicjatyw, mających na celu wsparcie materialne,

psychiczne, społeczne i duchowe człowieka w potrzebie. Tysiące wolontariuszy zaangażowanych w pomoc ludziom potrzebującym, pod znakiem „Caritas”, wzmacniają w naszej ojczyźnie tkankę więzi społecznych, a wielu ludziom zagubionym przywracają nadzieję i dają poczucie wspólnoty obywatelskiej⁴⁵.

* * *

Formacja prospołeczna młodzieży jawi się współcześnie jako jedno z ważniejszych zadań Kościoła. Jeżeli wolontariat ma faktycznie stać się „szkołą życia, zwłaszcza dla ludzi młodych, przyczyniając się do ich wychowania w kulturze solidarności i otwartości, w gotowości do dania daru z siebie”⁴⁶, to początkiem tej szkoły musi stać się rodzinny dom. Powodzenie procesu formacji prospołecznej w rodzinie zależy od wielu czynników, takich jak: pełność rodziny, atmosfera rodzinna, liczba dzieci w rodzinie, praca zawodowa matki, sytuacja materialna rodziny oraz jej religijność⁴⁷. Jednak najważniejszym warunkiem powodzenia wspomnianego procesu jest odkrycie zwłaszcza przez rodziców Bożego zamysłu, wedle którego rodzina jest najmniejszą komórką społeczeństwa i niezastąpioną wspólnotą miłości. Pierwociny rodzinnej formacji prospołecznej powinna następnie rozwijać i wzmacniać szkoła, parafia, stowarzyszenia chrześcijańskie i media katolickie, gdyż tylko integralne oddziaływanie na młodzież jest w stanie wychować pięknego człowieka, potrafiącego nie tylko „być z innymi”, ale także „być dla innych”.

Summary:

Nowadays, development of pro-social young people seems to be one of the most important tasks of the Church. If charity is actually to become the „school of life, especially for young people, by raising them in a supportive and open society that is ready to give something to others”, then the schooling must begin at their family home. The success of developing pro-social attitude at someone’s family home depends on many factors, such as: completeness of the family, friendly atmosphere, num-

ber of children, mother's professional work, financial situation of the family as well as its religiousness. However, the most important condition for the success of the said process is whether parents are aware of the God's plan according to which the family stands for the smallest social unit and an irreplaceable community of love.

Key words:

Volunteering, humanism, ecumenism, mission, society, pro-social formation, young people, awareness, service.

Przypisy:

¹ Ks. prof. dr hab. Wiesław Przygoda, prof. nauk teologicznych, Kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Społecznej KUL.

² Zob. W. Przygoda, *Apostolski wymiar wolontariatu w Polsce. Studium teologicznopastoralne na podstawie badań wolontariuszy z parafialnych zespołów Caritas*, Lublin 2012.

³ Zob. W. Przygoda, *Apostolat społeczny. Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 55-58.

⁴ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christus vivit”*, 25.03.2019, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2019 [dalej skrót: ChV].

⁵ Z. Chlewiński, *Formacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk [i in.], Lublin 1989, t. 5, kol. 389.

⁶ Tamże.

⁷ E. Budzyńska, *Rodzina środowiskiem wychowania prospołecznego*, w: *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*, red. D. Kornas-Biela, Lublin 2000, s. 253-254.

⁸ J. Reykowski, *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1986, s. 41.

⁹ E. Leszczuk, *Wychowanie prospołeczne*, w: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. F. Adamski, Kraków 1982, s. 301.

¹⁰ Zob. K. Braun, *Wolontariat w wychowaniu prospołecznym młodzieży*, Lublin 2010 [Mps rozprawy doktorskiej, Archiwum KUL] s. 99-104.

¹¹ Zob. W. Przygoda, *Rodzina środowiskiem formacji prospołecznej i wolontarystycznej dzieci*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 4(2012), s. 37-52.

¹² E. Budzyńska, art. cyt., s. 254-255.

¹³ Zob. J. Majka, *Wychowanie chrześcijańskie – wychowaniem personalistycznym*, w: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. F. Adamski, Kraków 1982, s. 41-55.

¹⁴ Z. Chlewiński, art. cyt., kol. 389.

¹⁵ Paweł VI, *O zasadzie służby. Przemówienie podczas audiencji ogólnej*, 12.03.1969, w: tenże, *Kapłaństwo dzisiaj. Wybór przemówień*, red. E. Weron, Warszawa-Poznań 1978, s. 29.

¹⁶ Benedykt XVI, *Trzeba wychowywać nowe pokolenia w duchu służby. Spotkanie z członkami organizacji zajmujących się duszpasterstwem społecznym*, Fatima 13.05.2010, „L'Ossevatore Romano” (wyd. polskie) 31(2010), nr 7, s. 23-24.

¹⁷ Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, 29.06.2009, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2009, nr 33, por. nr 20.

¹⁸ Benedykt XVI, *Trzeba wychowywać nowe pokolenia w duchu służby*, s. 24.

¹⁹ Franciszek, Encyklika „*Lumen fidei*”, 29.06.2013, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2013, nr 21.

²⁰ W. Przygoda, *Wolontariat*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 907.

²¹ Dz. U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm. Wraz z tą ustawą uchwalona została ustawa: *Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. Nr 96, poz. 874 z późn. zm.).

²² W. Przygoda, *Podstawy teologiczne i kierunki rozwoju wolontariatu charytatywnego w Polsce*, w: *Miłość na nowo odkryta*, red. W. Przygoda, J. Karbownik, Skarżysko-Kamienna 2007, s. 154.

²³ J. Chrapek bp., *Dzielmy się miłością. Wolontariat. List pasterski biskupa radomskiego na temat wolontariatu*, Radom 2001, nr 4, s. 5.

²⁴ Tamże, nr 18, s. 20-21.

²⁵ W. Przygoda, *Podstawy teologiczne i kierunki rozwoju wolontariatu charytatywnego w Polsce*, s. 164.

²⁶ „Miłość jest najwspanialszą formą ewangelizacji, ponieważ, odpowiadając na potrzeby ciała, objawia ludziom miłość Boga, Opiekuna i Ojca, nieustannie troszczącego się o wszystkich. Nie chodzi tu o zaspokojenie wyłącznie materialnych potrzeb bliźniego, takich jak: zaspokojenie głodu, pragnienia, zapewnienie dachu nad głową, opieki medycznej, lecz o to, aby doprowadzić go do osobistego doświadczenia miłości Bożej”. Jan Paweł II, *Miłość najwspanialszą formą ewangelizacji. Przesłanie na zakończenie Międzynarodowego Roku Wolontariatu*, Watykan 5.12.2001, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/wolontariat_05122001.html [01.06.2019].

²⁷ Franciszek, *Przemówienie podczas spotkania z wolontariuszami w hali Tauron Arena*, 31.07.2016, w: <http://episkopat.pl/sdm-2016-wystapienia-ojca-swietego> [12.06.2019].

²⁸ Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est*. 25.12.2015. Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2016, nr 30.

²⁹ Benedykt XVI, *Wolontariat szkołą życia. Przemówienie do włoskich bractw miłosierdzia „Misericordie” i bractw krwiodawców „Fratres”*, Watykan 10.02.2007, „L'Ossevatore Romano” (wyd. polskie) 28(2007), nr 5, s. 35.

³⁰ Benedykt XVI, *Dobro i społeczeństwo nie mogą przetrwać bez wolontariatu*, Wiedeń 9.09.2007, „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie), 28(2007), nr 10-11, s. 32.

³¹ Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli wolontariatu międzynarodowego*, 1981 r., w: <http://kosciol.wiara.pl/index.php/grupa> [01.06.2019].

³² „Kultura, która wszystko chciałaby policzyć i za wszystko zapłacić, która nakłada na relacje międzyludzkie ciasny gorset praw i obowiązków, właśnie dzięki bezinteresownej działalności tysięcy ludzi przekonuje się, że samo życie jest niezasłużonym darem. Jakkolwiek odmienne, wielorakie czy nawet sprzeczne mogą być motywacje, a także formy działalności wolontariatu, podstawą ich wszystkich jest ostatecznie owo głębokie poczucie wspólnoty, którego źródłem jest właśnie «darmowość». Benedykt XVI, *Dobro i społeczeństwo nie mogą przetrwać bez wolontariatu*, s. 31.

³³ Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est*, nr 35.

³⁴ *Deus vult condiligens*. Duns Szkot, *Opus Oxoniense*, III d. 32, q. 1, nr 61.

³⁵ „Wolontariat we wszystkich swoich postaciach jest przede wszystkim sprawą serca: serca, które potrafi otwierać się na potrzeby braci, dostrzegając ich wzniosłą ludzką godność, odbłask wielkości samego Boga, na którego obraz stworzona jest każda ludzka istota (por. Rdz 1, 27; Mt 25, 40)”. Jan Paweł II, *Rok wolontariatu. Przemówienie na Anioł Pański*, 7.01.2001, „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 22(2001), nr 3, s. 40.

³⁶ Benedykt XVI, *Dobro i społeczeństwo nie mogą przetrwać bez wolontariatu*, s. 32.

³⁷ „Decyzja o solidarnym włączeniu w działalność wolontariatu sprawia, że stajemy się wolni i otwarci na potrzeby innych; na wy-mogi sprawiedliwości, obrony życia i ochrony środowiska. W wolontariacie ujawnia się główny rys chrześcijańskiego obrazu Boga i człowieka: miłość Boga i miłość człowieka”. Tamże, s. 31.

³⁸ Tamże, s. 32.

³⁹ Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est*, nr 38.

⁴⁰ Zob. J. Śliwak, *Osobowość altruistyczna – osobowościowe korelacje altruizmu*, Lublin 2001.

⁴¹ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska Christifideles laici*, 20.12.2988, Wrocław 1988, nr 41.

⁴² Benedykt XVI, *Dobro i społeczeństwo nie mogą przetrwać bez wolontariatu*, s. 32.

⁴³ Tamże, s. 64.

⁴⁴ D. Pietrowski, *Wolontariat jako forma edukacji obywatelskiej*, w: *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim – wyzwanie dla środowisk akademickich*, red. A. Juros, Lublin 2002, s. 133-135.

⁴⁵ Tamże, s. 65.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Miłość najwspanialszą formą ewangelizacji*, jw.

⁴⁷ E. Budzyńska, art. cyt., s. 259-262.